

ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΟΥΙΣ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ

Απολογία ενός αργόσχολου

Μετάφραση, πρόλογος: Κατερίνα Σχινά

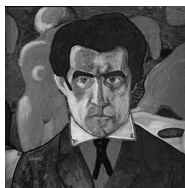

ΚΑΣΙΜΙΡ ΜΑΛΕΒΙΤΣ

Η τεμπελιά ως πραγματική αλήθεια του ανθρώπου

Μετάφραση: Σόνια Βλάντη

Εισαγωγή: Κώστας Καλφόπουλος

ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2010

ROBERT LUIS STEVENSON

Απολογία ενός αργόσχολου

KAZIMIR MALEVITCH

Η τεμπελιά ως πραγματική αλήθεια του ανθρώπου

© για την ελληνική έκδοση, 2010, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Επιμέλεια: Γιούλα Κουγιά

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση: Μητρόπολις ΑΕ

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα,

τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-6691-72-0

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σχόλης εγκώμιον ή όταν ο Μάλεβιτς συνάντησε τον Στήβενσον του Κώστα Καλφόπουλου	9
Πρόλογος της Κατερίνας Σχινά	17
ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΟΥΙΣ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ Απολογία ενός αργόσχολου	21
ΚΑΣΙΜΙΡ ΜΑΛΕΒΙΤΣ Η τεμπελιά ως πραγματική αλήθεια του ανθρώπου	51

Σχόλης εγκώμιον ή όταν ο Μάλεβιτς συνάντησε τον Στήβενσον

Όταν είμαστε αργόσχολοι,
μας καταλαμβάνει ανία.
P. A. ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ

Ο ΕΝΑΣ ΘΕΛΕΙ «να εξηγήσει το νόημα που κρύβει η λέξη “τεμπελιά”», ο άλλος μιλάει για τη «λεγόμενη “φυγοπονία”, η οποία δεν συνίσταται στην απραξία». Ο πρώτος καταθέτει, υπό τη μορφή μιας διακήρυξης, «το μικρό αυτό κείμενο, θέλοντας να εκμηδενίσει τη συκοφαντία και να καταστήσει την τεμπελιά από μητέρα όλων των ατελειών [σε] μητέρα της τελειότητας», ο δεύτερος αναζητεί στον αργόσχολο άνθρωπο να αποδείξει «στην πράξη το μεγάλο Θεώρημα της Βιωσιμότητας της Ζωής». Εκείνος είναι ένας ζωγράφος από το Κίεβο, ο άλλος ένας συγγραφέας από τη Σκωτία, κι «αυτό δεν είναι

ένα βιβλίο για την τεμπελιά», όπως στιγματίστηκε «από ολόκληρη την ανθρωπότητα, όλα τα έθνη ενωμένα» ως μήτηρ πάσης κακίας. Όμως, τι είναι αυτό που φέρνει κοντά τον δημιουργό του *Μαύρου ορθογώνιου*, αλλά και του *Ποδοσφαιριστή*, με τον συγγραφέα της *Νήσου των θησαυρών*, αλλά και της *Απαγωγής ή του Δόκτωρ Τζέκυλ*, *Κύριος Χάιντ*;

Διαβάζοντας τα δύο κείμενα, έχει κανείς αρχικά την αίσθηση ότι αμφότεροι (ο ένας προηγείται, ο άλλος ακολουθεί) κινούνται στην παράδοση του Πωλ Λαφάργκ, σε μία σταθερή τροχιά της «τεμπελιάς ως δικαίωμα», με τη μορφή του *dolce far niente*, όπως οι τροχοί των τρένων από αδράνεια στις ράγες: το βιβλιαράκι ως όχημα προς μία *condition humaine*, τόσο περιπόθητη και τόσο παρεξηγημένη, από υλιστές και ιδεαλιστές φιλοσόφους, από αμύντορες της αεργίας και υπέρμαχους της εργασίας, από κλασικούς και σύγχρονους συγγραφείς και στοχαστές. Κι όπως σημειώνει ο Μάλεβιτς, «πολλές λέξεις, συχνά, κρύβουν αλήθειες που δεν μπορούμε να επαναφέρουμε σε ισχύ», κι άλλοτε πάλι τις συγχέουμε, όπως στο παράδειγμα που αναφέρει, με τον μάγειρα, ο οποίος ξανακλείνοντας τα βάζα, μπερδεψε τα καπάκια τους, με αποτέλεσμα να μη γνωρίζει το πραγματικό περιεχόμενό τους.

Η σχόλη ως υπέρτατη ευτυχία, σύμφωνα με τον Σοπενάουερ, (πρέπει να) αποδεσμεύεται πλήρως από τα όρια της πράξης και της παράλειψης. Όμως, κάτι τέτοιο «είναι ακόμα εφικτό στον κόσμο των E-mail, των iPhones και του BlackBerry, του συστηματικού ηλεκτρονικού βομβαρδισμού;» αναρωτήθηκε πρόσφατα ο Spiegel (29/19.7.2010), αφιερώνοντας εξώφυλλο και κύριο θέμα στην «τέχνη της σχόλης στην ψηφιακή εποχή». Κι αν, τυχόν, επιστρέψουμε στο «δικαίωμα στην τεμπελιά» (Π. Λαφάργκ), πώς μπορούμε αυτό το συνταγματικά ανοχύρωτο δικαίωμα να το διεκδικήσουμε στην εποχή της πραγματικής και εικονικής παγκοσμιοποίησης; Πίσω από τα δύο γραπτά κρύβεται ένας «παλιός κόσμος» (ancien monde), που έχει τις ρίζες του στον Διαφωτισμό, και ορίζεται μεταξύ ουτοπίας, ανίας και μελαγχολίας.

Είναι η εποχή κατά την οποία η ανερχόμενη αστική τάξη αναζητεί εναγωνίως την ταυτότητά της και, πρωτίστως, τη θέση της στις δυτικές κοινωνίες, όπως διαμορφώνονται, άλλες ραγδαία κι άλλες σταδιακά, μέσα από έναν νέο κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, που επιταχύνεται μέσω της βιομηχανικής επανάστασης, καθώς πυροδοτείται με τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και πολιτικές-κοινωνικές διεργασίες.

Η δράση είναι συνώνυμο της προόδου, η εργασία προϋπόθεση της καταξίωσης, η σκέψη αιχμάλωτη του θετικισμού. «Άνευ όρων, άνευ ορίων» η κοινωνία διατυπώνει αιτήματα, ορίζει δικαιώματα, κυρώνει υποχρεώσεις: ένας ολόκληρος νέος κόσμος οραματίζεται, ανακαλύπτει, εξερευνά τις νέες ουτοπίες. Το «σύνδρομο της ουτοπικής σκέψης» είναι διάχυτο, σχεδόν ολοκληρωτικό, καθώς οι αριστοκρατικές δομές και παραδόσεις δίνουν σταδιακά τη θέση τους (συχνά, όχι πρόθυμα) στον αστικό ριζοσπαστισμό (κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό) που αναδύεται μέσα από επαναστάσεις και εξεγέρσεις («Aux armes, citoyens!» προτρέπει η «Μασσαλιώτιδα»), που άλλες θα πνιγούν στο αίμα, άλλες θα εμπεδώσουν κράτη-έθνη και άλλες θα εκθρέψουν τον ιακωβινισμό ή την τρομοκρατία.

Σ' έναν κόσμο που διαρκώς αλλάζει, ανατρέπεται αναπόδραστα η αίσθηση για την κοινωνία και για τον χωρο-χρόνο. Μαζί με τα σκήπτρα του ο «παλιός κόσμος» παραδίδει, σαν μυστικό μήνυμα τυλιγμένο μέσα στη σκυτάλη, τις παρακαταθήκες της Αυλής και των Σαλονιών: τη μελαγχολία, τη φυγοπονία, την ανία. Σε αυτές υποκρύπτονται εκκεντρικότητες, τάσεις φυγής, αναχωρητισμός (διαδεδομένος ήδη

από τον Μεσαίωνα), φυσιολατρία, αεργία, άσκοπη περιπλάνηση. Συγγενείς ιδιότητες, με τις οποίες θα συνδεθούν άρρηκτα τον 19ο αιώνα τρεις τύποι του «ξένου», ο οποίος βρίσκεται μπροστά σε μια «εμπειρία-σοκ», καθώς παρατηρεί τα μητροπολιτικά τεκταινόμενα: ο δανδής, ο μποέμ, ο πλάνης. Η μελαγχολία είναι η μελωδία τους, η ανία, το Leitmotiv τους, ο «ομπλομοβισμός»¹, το υπέρτατο στάδιο της σχόλης, η ουτοπία τους.

Ο Μονταισκιέ, ζητώντας καταφύγιο στον πύργο του, γνώριζε επαρκώς ότι «η απραξία προκαλεί πάντα μία διάσπαση της σκέψης», όμως τόσο ο Μάλεβιτς (εντάσσοντας το εγχείρημα στη σοσιαλιστική προοπτική) όσο και ο Στήβενσον (ένας ριζοσπάστης Tory) αποδεικνύονται επιμελείς μαθητές του, χωρίς ούτε η σκέψη τους να διαταράσσεται ούτε η αυτοσυγκέντρωση να αποσπάται. Μπορεί η πρώτη, συνήθως

1. Ομπλομοβισμός: όρος που προέρχεται από το μυθιστόρημα του Ρώσου συγγραφέα Ιβάν Αλεξάντροβιτς Γκοντσαρόβ (1812-1891), *Ομπλόμοβ*, στο οποίο ο ομώνυμος ήρωας, ένας προικισμένος, αλλά απαθής άνδρας, βυθίζεται διαρκώς στις σκέψεις και την απραξία.

επιπόλαια, ανάγνωση να διεκδικεί τα στοιχεία εκείνα με τα οποία ο αναγνώστης επιζητεί είτε την ταύτιση με τους γράφοντες είτε τη δικαίωση των επιλογών του, όμως μια ενδελεχής προσέγγιση, μια επ-ανά-γνωση, αποκαλύπτει πόσο εργατικός και πόσο μεθοδικός πρέπει να είναι κάποιος για να συγγράψει μια μικρή πραγματεία για τησχόλη. Κι όπως σημειώνει ο Στήβενσον, «όταν ένας άνδρας διαβάζει πάρα πολύ, λίγος χρόνος τού απομένει για σκέψη». Κι ακόμα λιγότερος ώστε να μην κάνει τίποτα.

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΣ

ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΟΥΙΣ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ

Απολογία ενός αργόσχολου

Πρόλογος

ΟΤΑΝ Ο ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΟΥΙΣ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ έσβησε στα νησιά Σαμόα το 1894, σε ηλικία μόλις 44 ετών, ήδη θεωρούνταν από κοινό και κριτικούς ένας από τους πιο σημαντικούς, αν όχι ο πιο σημαντικός συγγραφέας στον αγγλόφωνο κόσμο. «Ύστερα από δεκαετίες κάποιοι θα επισημάνουν», έγραψε αντί νεκρολογίας ένας ομότεχνός του, «το παράδοξο του να δείχνει η βελόνα της βρετανικής λογοτεχνικής πυξίδας σταθερά, επί πέντε ολόκληρα χρόνια, προς ένα μικρό νησάκι του Νότιου Ειρηνικού». Επινοητής συναρπαστικών περιπετειών (*Το νησί των θησαυρών, Απαγωγή, ο Άρχοντας του Μπαλαντρέ*), και συγγραφέας δοκιμίων, ταξιδιωτικών, «εξεζητημένων μύθων», όπως θα ονόμαζε η κριτική τα ιδιαίτερα σύντομα αφηγήματά του· δημιουργός της νουβέλας *Η παράξενη υπόθεση του δρα Τζέκυλ και του κ. Χάιντ*, αυτής της

κλασικής σήμερα σπουδής πάνω στον διχασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας ανάμεσα στο καλό και το κακό· ταξιδευτής, μπόεμ, παρατηρητής των ανθρώπων και λάτρης των εξωτικών τόπων, ο Στήβενσον έζησε μια πλούσια ζωή. Γιος επιφανούς μηχανικού, κατασκευαστή φάρων από το Εδιμβούργο, θα εγγραφεί στο πανεπιστήμιο στα 16 του χρόνια, αλλά θα εγκαταλείψει τη μηχανολογία για τη νομική, θα υιοθετήσει μιαν «αφρόντιστη» στάση απέναντι στη ζωή, θα συναναστραφεί τους πιο ετερόκλητους χαρακτήρες και θα αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στη λογοτεχνία σε ηλικία 21 ετών. Μαζί με την Αμερικανίδα Φάνυ Όσμπορν, κατά 11 χρόνια μεγαλύτερή του και μητέρα δύο παιδιών από προηγούμενο γάμο, θα περιπλανηθούν ανά την Αμερική αναζητώντας έναν τόπο και ένα κλίμα ευνοϊκό για την κλονισμένη υγεία του, θα ζήσουν σε ένα εγκαταλελειμμένο ορυχείο (η εμπειρία θα γεννήσει το αφήγημά του *The Silverado Squatters*, το 1883), θα μείνουν για μια τετραετία στην Ελβετία και στον γαλλικό Νότο και, τέλος, το 1889 θα εγκατασταθούν στο νησί Ουπόλλου της Σαμόα, όπου και θα αγοράσουν μια φυτεία, τη Βαλίμα, θα χτίσουν ένα σπίτι και θα συνδεθούν στενά με τους ιθαγενείς.

Τουσιφάλα αποκαλούσαν οι Σαμοανοί τον Στήβενσον, που θα πει «παραμυθάς» – και ήταν. Αρκεί

να θυμηθούμε τις *Νέες χίλιες και μία νύχτες* του, εκείνες τις εν μέρει εξωφρενικές εν μέρει λογικοφανείς ιστορίες, που ξετυλίγονται θαυμαστά, βασισιμένες σε μια απλή, όσο και εξαιρετικά πετυχημένη ιδέα: την τοποθέτηση μιας σειράς καθαρών περιπετειών στο σκηνικό της αγγλικής ζωής του 19ου αιώνα και την αφήγησή τους με τον γαλήνιο, ανεπιτήδευτο τόνο της *Σεχραζάτ*. Όμως ο Στήβενσον δεν ήταν μόνο παραμυθάς. Στις συλλογές του *Virginibus Puerisque* (1881) και *Familiar Studies of men and books* (1882) ξεδιπλώνει τη στοχαστική του διάθεση αντιμετωπίζοντας με ρηξικέλευθη ηπιότητα και εικονοκλαστική διακριτικότητα διαδεδομένες πεποιθήσεις και κοινούς τόπους. Στις ταξιδιωτικές του αφηγήσεις *Στις νότιες θάλασσες* (1896) και *Υστερόγραφο στην ιστορία* (1892), όπου καταπιάνεται με την ευρωπαϊκή μετανάστευση στην Αμερική και περιγράφει τον αντίκτυπο του ευρωπαϊκού και αμερικανικού εμπορίου στα νησιά των νότιων θαλασσών, ο Στήβενσον καταφέρνει να συνυφάνει τα ιστορικά γεγονότα με τις κοινωνικές αλλαγές, δείχνοντας βαθιά κατανόηση τόσο για τους εκπατρισμένους συμπατριώτες του, όσο –και κυρίως– για τους καταδυναστευόμενους ιθαγενείς πληθυσμούς.

Ο Στήβενσον δημοσίευσε την *Απολογία* του τον Ιούλιο του 1877 στο περιοδικό *Cornhill Magazine* και

αργότερα τη συμπεριέλαβε στη συλλογή του *Virginibus Puerisque and Other Papers*. Την εποχή της συγγραφής του δοκιμίου (το οποίο, όπως χαρακτηριστικά έλεγε, στην πραγματικότητα το είχε συνθέσει «προς υπεράσπιση του Ρ.Λ.Σ.») δεν ήταν ακόμη ιδιαίτερα γνωστός. Τα πράγματα όμως θα άλλαζαν σύντομα: οι «ημέρες σχολής» του έφταναν στο τέλος τους. Ένα χρόνο αργότερα θα έγραφε στη μητέρα του: «Πώς τα κατάφερα και είμαι τόσο απασχολημένος; Διαπιστώνω ότι η δραστηριότητα μου κάνει πολύ καλό. Ευτυχώς που έγραψα πέρυσι την “Απολογία” μου, γιατί σήμερα είμαι ο πιο απασχολημένος άνθρωπος της οικουμένης».

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΧΙΝΑ

Απολογία ενός αργόσχολου

BOSWELL: Όταν είμαστε αργόσχολοι, μας καταλαμβάνει ανία.

JOHNSON: Αυτό συμβαίνει, κύριε, επειδή όταν οι άλλοι είναι απασχολημένοι, εμείς επιζητούμε συντροφιά· αν όμως ήταν αργόσχολοι κι εκείνοι, ανία δεν θα υφίστατο, αφού θα ψυχαγωγούσαμε οι μεν τους δε.

ΣΕ ΜΙΑ ΕΠΟΧΗ όπως η σημερινή, όταν οι πάντες είναι αναγκασμένοι, υπό την απειλή της ερήμην καταδίκης τους στην ποινή της ανυποληψίας, να μπουν σε κάποιο προσοδοφόρο επάγγελμα και στο πλαίσιό του να μοχθήσουν επιδεικνύοντας κάτι που δεν απέχει πολύ από τον ενθουσιασμό, η φωνή της αντίπαλης πλευράς, που είναι ικανοποιημένη με τα λίγα και ευχαριστημένη

όταν μπορεί να περιεργάζεται από απόσταση τα πράγματα και να τα απολαμβάνει, αποπνέει ένα είδος κομψισμού και περιαιτολογίας – και αντιμετωπίζεται αναλόγως. Κι όμως δεν θα έπρεπε να είναι έτσι. Η λεγόμενη «φυγοπονία» – η οποία δεν συνίσταται στην απραξία, αλλά σε μια ενεργητικότητα που δεν αναγνωρίζεται από το δογματικό τυπικό της καθεστηκυίας τάξης – έχει, εξίσου με την εργατικότητα, το δικαίωμα να διακηρύξει τις αρχές της. Έστω ότι δεχόμαστε πως η παρουσία ανθρώπων που αρνούνται να ποντάρουν έξι πένες στη μεγάλη κούρσα χάντικαπ¹ αποτελεί και προσβολή και απογοήτευση για όσους είναι έτοιμοι να στοιχηματίσουν. Ένας άξιος άντρας (γνωρίζουμε ότι υπάρχουν πολλοί τέτοιοι) παίρνει την απόφαση, ποντάρει έξι πένες και, όπως θα έλεγαν emphaticά και οι Αμερι-

1. Ιπποδρομιακός όρος. Στην κούρσα Handicap τα συμμετέχοντα άλογα φέρουν διαφορετικά βάρη ώστε να επιτυγχάνεται ο ισοζυγισμός τους, έτσι ώστε όλοι οι ίπποι να έχουν τις ίδιες πιθανότητες να κερδίσουν. (Σ.τ.Μ.)